

Йылдыз Текин

**ТУРЦИЯНЫН МЕКТЕПТЕРИНДЕ ОКУУЧУЛАРДЫ
МЕКЕНЧИЛДИККЕ ТАРБИЯЛООДО «СОЦИАЛДЫК БИЛИМДЕР»
САБАКТАРЫНЫН ОРДУ**

Йылдыз Текин

**МЕСТО ПРЕДМЕТОВ «ОБЩЕСТВОЗНАНИЯ» В ВОСПИТАНИИ ПАТРИОТИЗМА
СТУДЕНТОВ В ТУРЕЦКИХ ШКОЛАХ**

Iyldyz Tekin

**PLACE OBJECTS «SOCIAL EDUCATION» WITH PATRIOTISM'S UPBRINGING
STUDENTS IN TURKISH SCHOOLS**

УДК:371.125/4

Макалада окуучуларды мекенчилдикке тарбиялоодогу социалдык сабактардын орду каралды.

The paper considers the role of social subjects in discipleship patriotism.

Ар бир адамдын өзүнүн аздектеп ата-мекен катары туткан жери бар. Адамдын өзү жашаган, жерин сүйүшү ошол мамлекет менен тагдыры келечеги тамырлаш экендигинин сезиши. Өлкөнүн биримдиги, бакубаттыгы анын жарандарында ушул сезимдердин өнүгүш, калыптаныш даражасынан көз каранды. Арийне, жаш муундарда мындай сапаттардын калыптоо ар бир мамлекетте ырааттуу иш чаралар аркылуу ишаары талашсыз. Бул эң оболу мекенчилдикке тарбиялоонун мазмундук моделине тикеден-тике таандык. Туркия Республикасында жаш муундарды мекенчилдикке тарбиялоонун мазмуну когнитивдик (таанымдык), аксиологиялык, жүрүм турумдук сыяктуу компоненттерден турат.

Когнитивдик (таанымдык) компонент окуучулардын ата-мекен, мекенчилдик жөнүндөгү түшүнүктөрүнүн мазмунун, чектерин өнүгүш деңгээлин айкындайт. Бул компоненттин курамынын өзөгүн Мустафа Кемал Ататүрктүн мекен жөнүндөгү идеялары жана ишмердүүлүгү түзөт.

Аксиологиялык компонент - окуучулардын патриоттук түшүнүктөргө карата баалуулуктарын, көз караштарын, ишенимдерин, ынанымдарынан турат.

Жүрүм турумдук компонент - инсандын реалдуу патриоттук аракеттери жорук жосундары аркылуу ачыкталат.

Туркия Республикасындагы окуучуларды патриоттуулукка тарбиялоонун мазмундук структурасын, критериалдык көрсөткүчтөрүн анализдеп келип төмөнкүдөй тыянак чыгарууга болот.

Биринчиден, бардык компоненттер жана көрсөткүчтөр бири бири менен өз ара тыгыз катышта. Педагогикалык процессте аларды бири биринен ажыратып кароого болбойт. Аларды тутумдаш караганда гана колдонуу ийкемдүүлүгү, кайтарымдуулугу артат. Экинчиден, баалим-тарбиянын мазмуну динамикалык кубулуш болгондуктан аны мүнөздөөчү критериалдык көрсөткүчтөрдүн көлөмү да көп кырдуу аспектте кеңейе бериши мыйзам ченемдүү көрүнүш.

Патриоттуулукка тарбиялоо жаатындагы жогоруда айкындалган критерийге ылайык ар бир адам улуттун тагдыр тарыхындагы, азыркы турмушундагы данктуу окуялары менен татаал проблемаларын ошондой келечек пландарын, идеалдарын жакындан таанып билиши абзел. Ошондо гана мекен тагдыры менен ажырагыс биримдикте болот. Жаш муундарды мекенчилдикке тарбиялоодо асыресе бардык өлкөлөрдөй эле Туркияда да "Коомдук билимдер" сабактарына өзгөчө милдет жүктөлөт. Учурда коомдук билимдер сабактарынын мазмундук жана процессуалдык аспекти туралуу көптөгөн көз караштар топтолгон. Окуу китептери боюнча жасалган изилдөөлөрдүн натыйжалары бул маселеде дүйнөлүк масштабда баары үчүн бирдей универсалдуу методологиялык принциптер жок экенин ырастайт.¹⁰ Анткени окуу китептеринин мазмунунун айкындоодо ар бир коом өзүнүн маданий муктаждыктары, билим берүү түшүнүктөрүнө ылайык демократиялык тартиптерди жетекчиликке алат. [1. 45] Коомдук билимдер атайын сабак катары Туркияда алгач 1960-жылдары киргизилген. Туркия Республикасынын башталгыч мектептеринин программаларында бул циклдеги сабактар (1,2,3-класстарга) "Турмуш билимдери" жана "Коомдук билимдер" (4,5,6,7-класстар үчүн) деп аталат. Сөзөрдүн [2.21] ою боюнча коомдук билимдер сабагын өздөштүрүү процессинде бала ээ боло турган сапаттарды төмөнкүдөй төрт чоң топко бөлүп кароого болот:

1. Коомдук билимдер сабагында баланын сынчыл чыгармачыл ойлом жөндөмү өнүгүп маселе чечүү тажрыйбасына ээ болушу камсыз кылынат.

2. "Коомдук билимдерди" өздөштүргөн бала инсан аралык мамиле маданияты оожалат, кызматташуу көндүмүнө ээ болот жана жоопкерчиликтүү болуп жетилет.

3. "Коомдук билимдер" сабагында бала негизги жарандык укугун, конституция жана мыйзамдардын алдындагы өз милдетин жана жоопкерчиликтерин өздөштүрөт.

4. "Коомдук билимдерди" өздөштүргөн экономикалык көз карашка ээ болот жана муктаждыктарын туура белгилеп, туура тандоо жасаганды үйрөнөт.

Ал эми коомдук билимдер сабагынын таанымы ар кандай окумуштуу педагогдор тарабынан ар кандай ачыкталып келет.

Эрден коомдук билимдердин максаты башталгыч мектептерде жоопкерчиликтүү татыктуу жарандарды тарбиялоо максатында коомдук ар түрдүү коомдук билимдерден тандалып алынган окуу материалдарына таанымдык потенциалына таянып окуучуларды коомдук жашоого байланыштуу негизги билим, жөндөм, мамиле жана баалуулуктарга ээ кылуу деп аныктама берген. [3.8]

Доганай жашоонун коомдук жагдайына байланыштуу маалыматтарды предметтер аралык байланыштарына карап бүтүндөштүрүп, активдүү, демократиялык жарандарды тарбиялоо максатында түзүлгөн сабак катары аныктайт. Коомдук билимдер демократиялык баалуулуктарды кабыл алган жарандар катары окуучулардын өздөрү жашаган коомго шайкеш келүүлөрүн жана окуучуларга бул билимдерди жашоодо колдонуу тажрыйбасына ээ кылуунун көзөмөл тутат. [5.46]. Мунире Эрден коомдук билимдер окуучунун социалдашуусуна жашаган коомдун маданиятын, тарыхын таануу аркылуу коомдо белгилүү бир социалдык ролдорду аткарууга үйрөтүүнү максат кылат деп ачыктайт. [3.4-5]

2005-жылы кароодон өткөн коомдук билимдер программасынын жалпы максаттарынын арасында жарандыкка байланыштуу жана улуттук билим берүү боюнча негизги мыйзамы менен паралель түзүлгөн максаттар төмөндөгүдөй:

1. Эркин адам катары физиологиялык, сезимдик өзгөчөлүктөрүн, кызыкчылык, каалоо жана жөндөмдүүлүгүн түшүнөт.

2. Түркия республикасынын жараны катары мекенин жана улутун сүйгөн, укуктарын билген жана колдонгон, жоопкерчиликтерин аткарган, улуттук билимге ээ болгон жаран болуп жетилет.

3. Ата-түрктүн принцип жана төңкөрүштөрүн, Түркия республикасынын коомдук, маданий жана экономикалык өнүгүүсүндөгү ордун билип, мыйзамдуу, демократиялык, улуттук жана заманбап баалуулуктардын бар болуусун каалайт.

4. Укук эрежелеринин бардык адам жана уюмдар үчүн бирдей болооруна ынанат.

5. Түрк маданиятын жана тарыхын түзгөн негизги элемент жана процесстерди өздөштүрүп, маданий мурастардын корголушу жана өнүгүшү зарылдыгын кабыл алат.

6. Адам, коом жана өлкө арасындагы байланышты ачыктап жатканда коомдук билимдердин негизги терминдерин колдонот.

7. Кошулуунун маанилүүлүгүнө ишенет, жеке жана коомдук маселелерди чечүү үчүн өзүнүн көз караштарын сунуш кылат.

8. Адам укуктары, улуттук боштондук, демократия, мыйзам чегинде өмүр сүрүү, республика түшүнүктөрүнүн тарыхый процесстери жана күнүбүздөгү Түркияга тийгизген таасирин түшүнүп, жашоосун демократиялык эрежелер боюнча тартипке келтирет.

9. Башка башка доор жана жерлердеги коомдор арасында саясий, коомдук, маданий жана экономикалык анализ жүргүзөт.

10. Адамзаттын бир бөлүгү экенин билип, өлкөсүн жана дүйнөнү кызыктырган темаларга кайрамдуулук көрсөтөт [5.5-6].

Демек бул сабактардын негизги аркылуу окуучулардын Ата-түрк принциптерине негизделген демократиялык, заманбап булулулуктарды кабыл алган жана коргогон жаран болуп жетилиши үчүн баштапкы фундаменталдуу билим жана билгичтиктер берилет. Аларга Ата-түрктүн "улуттук маданиятыбызды заманбап цивилизация деңгээлине жеткизүү" идеалын ишке ашыруунун жолдору үйрөтүү көзөмөл тутулат. Ошондуктан, программадагы темалар тарых, география, экономика, психология, социология, антропология, укук, тарбия сыяктуу түрдүү коомдук билим тармактары менен байланышып интеграциялык мүнөзгө ээ.

Бул сабактын алкагындагы ар түрдүү билим тармагынан алынган маалыматтардын тематикасы ар түркүн болгону менен баары инсандын социалдашуусун мекенчилдик сезими бийик ата мекенинин активдүү субъекти катары калыптанышын калыптоого кызмат кылат.

Программага ылайык башталгыч мектептин 4-классынын "Коомдук билимдер" окуу китебинин 8 темасы тарых темаларына байланыштуу. Алар "Тарыхымды үйрөнүп жатам" аттуу 2 бөлүмдүн курамын түзөт. Темалар "Ата-түрк мектепте", "Траблустаптан Чанаккалеге", "Мустафа Кемал Самсунга аттанды", "Севрди көздөй", "Фронттор" "Баатырларыбыз", "Боштондук согушунда түрк аялдары", "Республика курулууда" деп аталат. Окуу китептерде Ата-түрк туралуу материалдарга кеңири орун берилиши Түрк педагогикасындагы патриоттуулукка тарбиялоонун концепциясынын Ата-түрктү тааныган, мүнөзүн түшүнгөн окуучу Ата-түрктүн эң чоң чыгармасы болгон Түркия республикасын коргогон, патриот жаран болуп жетилет деген идеялык постулатына негизделет. Бирок, өзүнүн идеялары эл массасына жеткиликтүү болуп, алардын руханий мекенчилдик сезимдерин ойготуп, мекен келечеги үчүн иш аракетке багыттай алганда гана реалдуу күчкө ээ болот деп эсептеген. Мустафа Кемал Ата-түрк "Аз убакыттын ичинде көп жана чоң иш бүтүрдүк. Бул жумуштардын эң негизгиси түрк баатырдыгы жака улуу түрк маданияты болгон..." - деп айткан.[6.60] Ошондуктан окуу китептерде

Ата-түрктүн идеяларына сугарылган калайык калктын айрым каарман инсандардын мекенчилдик образы татыктуу баага ээ болгон. Алсак, боштондук согушу учурунда түрк калкынын улуттук биримдигин көрсөткөн жана согушту жеңүүдө маанилүү рол ойногон Куваи Миллийе биримдиги туралуу маалыматтар окуучуларда өз улутунун даанышмандыгына суктануу сезимин ойготпой койбойт. Ырасында эле тарыхчылар тастыктагандай Куваи Миллийе биримдиги улуттук күрөш учурундагы түрк элинин майтарылбас патриоттуулугунун эң негизги далили болуп саналат. "Траблустарпан Чанаккалеге" аттуу темада Мустафа Кемалдин

тайманбас патриот, таланттуу аскер адамы катары тарых сахнасына чыгышындагы элдин ролуна олуттуу акцент жасалаган. [6.48-49]. Чанаккале согушу учуруна байланыштуу окуяда бир канча инсандардын патриоттук эрдиктери эскерилген. Өзгөчө, Кожа Сейиттин Чанаккале согушу учурунда 215 оккалык снарядты жалгыз өзү көтөргөн сүрөт жана сүрөттүн алдындагы эскерүүлөр окуучуларга олуттуу таасир этеринен шек саноого болбойт. [6.49]. Окуу программалар менен китептерде улуттук күрөш учурундагы бардык урунттуу фактылар анын ичинде тылдагы Нене Натун, Кара Фатма, Аскер Саиме сыяктуу баатыр түрк аялдарынын патриоттук ишмердүүлүгү да кеңири орун алган. [6.57].

Жыйынтыктап айтканда 4-класстын "Коомдук билимдер" сабагынын тарых темасына байланыштуу материалдары аркылуу окуучулар төмөнкүдөй билим жана билгичтиктерге ээ болушат:

- Боштондук согушун жеңүүдө Ататүрк жана түрк эли маанилүү рол ойногонун далилдүү фактылар менен чечмелеп бере алышат.

- Республика - бул улуттук күрөш учурунда жандарын аябастан душманды журттан кууган ата-бабаларыбыздын түрк элине калтырган белеги экендигин өздөрү жашаган жерлер үчүн ата-бабалар алдында карыз экенин сезип туюшат;

- Ата-бабалардан аманат калтырылган республиканы ар кандай коркунучтардан коргоп, мекен үчүн жандарын берген шейиттерибиздин тынч укта-

шы үчүн алардын алдындагы урпактык парызыбызды татыктуу аткарышыбыз түрк улутунун түптүү адеп нарктарына шайкеш даражада жашоого тырышышыбыз керек - деген сезимге ээ болушат;

- Түрк мамлекетинин бакубаттуулугу мекенин тааныган жана улутуна, өлкөсүнө терең сүйүү менен берилген окуучулардын тарбияланышынан көз каранды деген ишеним бекемделет.

Адабияттар:

1. Weinbrenner, Philipp. (1992), "Methodologies of textbook analysis used to date". History and Social Studies: Methodologies of Textbook Analysis (edited by H. Bourdillon), S wets & Zeitlinger, Amsterdam.
2. Sözer, Ersan. (1998), (21) Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimlerin Öğretimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.
3. ERDEN, Münire. (1998). (8) Sosyal Bilgiler Üretimi. Ankara: Alkim Yayınevi.
4. DOGANAY, A. (2003). Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. (İkinci baskı). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Öztürk, C; Dilek, D. (Ed.). Ankara: Pegem A Yayınları.
5. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü. s.46, s6
6. İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, III. Baskı, İstanbul 2007. S.60.s.48-49. s.49. s.57.

Рецензент: д.пед.н., профессор Бабаев Д.Б.